

שומרים על שלום מתוח:

הכוחות המזוינים האמריקאיים והסכסוכים העדתיים בעיראק

קלינט צומברונן

מבוא

מראית העין של יציבות בעיראק כפי שבאה לביטוי במהלך אביב 2009 והציפייה לנסיגת כוחות ארצות הברית יצרו נטייה בקרב האמריקאים להכתיר את מלחמת עיראק כ"ניצחון". גישה כזאת מתעלמת מהתוהו ובוהו העדתי ששרר שם ב־2006 וב־2007 וכן היא מתעלמת מהעובדה, כי הסכסוכים הפנימיים הנפוצים בעיראק מצויים תחת שליטה ובקרה רק בשל העובדה כי כוחות ארצות הברית נוכחים שם.¹

מאמר זה כולל הערכה מפוכחת יותר של המלחמה שנוהלה בעיראק. ראשית, הוא מראה, כי ההתקוממות האלימה של הסונים דוכאה בעיקר באמצעות הפעלתה של תכנית נגדית, התכנית פעלה רק מכיוון שמנהיגי השבטים הסונים העריכו, כי התייצבותם שוב לצדה של ארצות הברית תשרת את האינטרסים שלהם באופן מיטבי ותאפשר להם להשתלב מחדש במערכת הפוליטית של עיראק בתמיכתה של ארצות הברית. בהמשך מצביע מאמר זה על כך שהגישה הלא מתוכננת שנקטה ארצות הברית בבואה למתן את היריבויות השיעיות הפנימיות לצד הגבלתה את שאיפות הכורדים מאז 2003 אפשרה לסכסוכים לא יציבים אחרים "להתעורר מחדש". נסיגה מהירה של כוחות ארצות הברית תקטין באופן משמעותי את עצמת הלחץ הנתון בידה, בעיראק ותסתכן בחזרתו של הסכסוך מ־2006 שהרי רק כמה מהסכסוכים הפנימיים בעיראק אכן נפתרו. כרוניקה קצרה של עמדות הסונים, השיעים והכורדים בעיראק מאז 2003 עד לאביב 2009 תבסס טיעון זה.

רב סרן קלינט צומברונן, חיל האוויר של ארצות הברית, עמית אולמסטד 2007 – 2009, תל-אביב

התקוממות הסונים

התקוממותו של המיעוט הסוני בעיראק התפתחה במהרה לבעיה החמורה ביותר של ארצות הברית במזרח התיכון. מרבית הסונים מאמינים כי סונים, ולא השיעים או הכורדים, הקימו את עיראק המודרנית מתוך המבנה השבטי הנחשל. לפיכך רעיון כיבוד שליטת השיעים עם הפלישה בשנת 2003 לא התקבל על דעתם; ואכן, התקוממות הסונים שיבשה את "התכנית" הראשונית של וושינגטון עבור עיראק בשנת 2003.

לפלגים השונים שהצטרפו להתקוממות הסונים בשנת 2003 היו שתי מטרות משותפות, גם אם חזונם לטווח הארוך עבור עיראק היה שונה.² המטרה הראשונה הייתה לגרום מספיק אבדות לכוחות הקואליציה כדי להכריחה לעזוב, והמטרה השנייה הייתה להסית למלחמת אזרחים עדתית שהסונים היו אמורים לגבור בה בסופו של דבר על הממשלה ה"לא חוקית" החדשה. המורדים – בנסותם להשיג את המטרות האלה – הניחו בצד את ההבדלים האידאולוגיים, ולחמו כדי לקעקע את סמכותה של הממשלה החדשה. הם אילצו את הקואליציה להימצא תמיד במצב של מגננה ולנקוט אסטרטגיה של פשיטות נגד ההתקוממות, וזו יצרה אנטגוניזם בקרב האוכלוסייה הסונית. הסונים שמו לעצמם למטרה באופן גובר והולך אזרחים, כוחות ממשל, מיליציות שיעיות ומקדשים. הפיצוץ של מסגד אל-עסכריה ב־22 בפברואר 2006 הוביל את עיראק סופית לעבר "גיהנום עדתי".³

עם זאת, נישואי תועלת⁴ אלה שהחזיקו את הפלגים הסוניים המתקוממים ביחד כאשר הם לוחמים באותו הצד התאפיינו תמיד במתחים.⁵ נישואים אלה הסתיימו לבסוף כאשר החלה להידרדר המלחמה העדתית שהסונים עמלו כה קשה כדי להתחיל בה נגד השיעים. במקום להביס את אויביהם, נחלו הסונים סדרה של מפלות בשדה הקרב מידיהן של מיליציות שיעיות. אז, כאשר הלכה ונחלשה נחישות הסונים בקיץ של 2006, שבה תנועת אל-קאעדה בעיראק וניסתה ביתר שאת להטיל את סמכותה על ההתקוממות. סונים אשר להערכת אל-קאעדה לא היו מחויבים די הצורך למאבק המתמשך נחשפו למעשי אכזריות קשים ביותר.⁶ אכזריותה הקשה של תנועת אל-קאעדה דחפה מורדים אחרים לעבר התהליך הארוך המכונה כעת "התעוררות הסונים". כאשר החל התהליך במחוז אנבר, מורדים סונים החלו לסייע בהדרגה לכוחות האמריקאיים במלחמתם המשותפת נגד אל-קאעדה בעיראק.

עם זאת, למניעיהם היה אך מעט מן המשותף עם הצעדים שנקטה בהם הקואליציה. הסונים פשוט הבינו כי אין הם יכולים עוד להרשות לעצמם ללחום בכוחות האמריקאיים, בממשלת עיראק ובמיליציות השיעיות ולהתנגד לאידאולוגיה של אל-קאעדה בעיראק בזמן.⁷ הם פנו ביוזמתם לכוחות ארצות הברית כדי להגיע עמם להבנה.

עם זאת, ההיערכות המחודשת של הסונים שמקורה היה ב"התעוררות" הייתה נעלמת כעבור שלוש שנים וחצי של תסכול, אלמלא אימצה ההנהגה האמריקאית אסטרטגיה נגד ההתקוממות שהעיראקים יכלו להבין. משנת 2007 עד תחילת 2009 הכשירו הגנרלים האמריקאיים דוד פטראוס וריי אודיארו את כוחותיהם והמשאבים שעמדו לרשותם לקראת מאבק שכמותו לא היה עד אז, מתוך נכונות להפעיל כוח מחץ צבאי, משאבים כלכליים והשפעה פוליטית כדי לגייס בעלי ברית חדשים ולהגן עליהם (ללא קשר לעברם הנתעב), וכל זאת כדי לקעקע את אויבי ארצות הברית בעיראק.⁸ על כן כאשר פנו המנהיגים השבטיים הסונים לארצות הברית בבקשה לסיוע במלחמה נגד אויב משותף (אל-קאעדה – עיראק) הם מצאו בעל ברית שהיה נכון להיענות להם. יחידות אמריקאיות מיוחדות הוקצו להגן על מורדים לשעבר ועל קהילותיהם מפני צעדי נקם של אל-קאעדה.⁹ בו בזמן עלה בידי הקואליציה לאסוף מודיעין חיוני על אודות אל-קאעדה שהיה ברשותן של קבוצות אלה.¹⁰ בעוד התמיכה העממית של הסונים כוונה בהדרגה לעבר המתקוממים, הציעו המפקדים האמריקאים למקומיים תמריצים כלכליים מפתים.¹¹ שיח'ים, מנהיגים שבטיים ודמויות מפתח מקומיות ערכו חוזי ביטחון קצרי טווח עם המפקדים האמריקאים שלא בחסות ממשלת עיראק, בידעם כי אם לא יתנהלו הדברים כשורה, תעלה על סדר היום ענישה קשה.¹² המפקדים ייעדו אז משאבים לבנייה כלכלית מחודשת במחוזות שהיו נתונים לשליטת הסונים.¹³ תמריצים אלה סייעו בייבוש התמיכה במתקוממים, והגבילו גם את הסמכות החדשה שהצליחו מנהיגים מקומיים לאגור באמצעות חוזי הביטחון שצוינו לעיל. לבסוף, הקואליציה שהובילה ארצות הברית הבטיחה להשתמש בהשפעתה כדי ללחוץ על הממשלה הנשלטת על ידי השיעים כדי לכלול את קבלי הביטחון הסונים בכוחות הביטחון העיראקיים¹⁴ וכדי להתחיל בתהליך שנועד להתחלק הן ברווחה מן הנפט והן בכוח הפוליטי.¹⁵ בתמורה לכל האמור לעיל הפסיקו הסונים את לחימתם בממשלת עיראק, הצטרפו למאבק נגד אל-קאעדה, ושבּו לשמש שחקנים בזירה הפוליטית העיראקית.

כך קרה שהכוחות האמריקאיים הצליחו להשתלב במבנה הכוח הסוני של עיראק, ובתוך כך היו למה שבינג ווסט מציע לכנות "השבט החזק ביותר"¹⁶ בעיראק. אפשר לצפות כי הם יצליחו גם לקדם את דרישותיהם של הסונים בתהליך ההתפייסות בעיראק וגם לסייע לשיעים לדכא בכוח כל התקוממות נוספת של הסונים, אם תתרחש כזו. מכיוון שהסונים הבינו כי ארצות הברית למדה למלא כל תפקיד, מתקבל על הדעת מבחינתם כעת לקבל את שליטת השיעים שנוצרה עקב הפלישה משנת 2003. הסונים עדיין שואפים לקבל את הנאת שלהם מהכנסות הנפט ואת הייצוג הגדול ביותר האפשרי בחוגי השלטון, אך נראה כי השתלבות והתפייסות הן הדרך היחידה להשיג את שניהם. חישוב אסטרטגי זה לא צפוי

להשתנות כל אימת שארצות הברית תשמור על יכולתה האיתנה לנהל פעילות מלחמתית בעיראק.

המיליציות השיעיות

להבדיל מהגישה השיטתית שנקטה לבסוף כדי להתגבר על התקוממות הסונים, הייתה גישה של ארצות הברית, בעקבות התגברותה של המיליציה השיעית, ניסיונית ובעלת אופי תגובתי. גישה מעין זו עודדה עד כה את צמיחתן של מיליציות בעלות עצמה, ומיסדה קרע בעל פוטנציאל נפיץ לאורך קווי המעמדות של השיעים בעיראק, נכון לאמצע 2009.

בשנת 2003 בירך הרוב המכריע של השיעים על נפילתו של סדאם, והסכים כי הגיעה אז שעתם היפה ביותר להשפיע על עיראק.¹⁷ האייאטולה עלי-אל-חוסייני אל-סיסטאני, איראני תושב העיר נג'ף זה תקופה ארוכה, התגלה בתחילה כדמות השיעית בעלת העצמה הרבה ביותר בעיראק, כאשר הוא עושה כל מאמץ כדי להבטיח כי השיעים ישתתפו בתהליך עיצובו של הממשל החדש במדינה.¹⁸ השיעים חשדו במניעיהם של האמריקאים, אך היו נכונים לשתף פעולה. שאם לא כן הייתה הקואליציה בראשותה של ארצות הברית עלולה למצוא עצמה נלחמת בקיץ 2003 בו בזמן בהתקוממות של הסונים וגם בזו של השיעים. עם זאת, ציפו השיעים, כי הקואליציה תצליח להעמיד את השירותים הבסיסיים במהירות ותיסוג לאחר מכן, בעודה מותירה אותם עם שליטה הדוקה על הנעשה בשטח. דבר מן הציפיות הללו לא התגשם. היעדר שלטון החוק, האבטלה והיעדרם המוחלט של שירותים חיוניים ניכרו בכל מקום בשנת 2003.¹⁹ יתרה מכך, לקראת מארס 2004 היו שיעים רבים משוכנעים כי העברת הריבונות שהייתה מתוכננת לתאריך 30 ביוני לא הייתה אלא תכסיס כדי לטשטש את העובדה כי ארצות הברית כבשה את עיראק לזמן בלתי מוגבל. כאשר השתפרו התנאים אך מעט בימי הממשלה הזמנית בעיראק, הנתונה לכיבוש, היו המיליציות המסלול הבטוח ביותר כדי להבטיח שליטה של ממש במחוזותיה השיעיים של עיראק. עם זאת, מיאנה ארצות הברית להתמודד מול מיליציות אלה, מכיוון שהייתה שקועה כולה בהתמודדות עם התקוממות הסונים.

על רקע זה, נכנס מוקתדא אל-סדר, שעלה לפתע לגדולה, לזירה הפוליטית הצפופה. שלא כמו אנשי הדת שראו באייאטולה אל-סיסטני את מנהיגם או המנהיגים הגולים לשעבר של בית המשפט הגבוה של המהפכה האסלאמית בעיראק, כמו מפלגות הדעווה, תמך אל-סדר בהתנגדות אלימה נגד הקואליציה בראשותה של ארצות הברית, ודחף לקראת כינונה של ממשלה מרכזית חזקה בשליטת השיעים. המסר הלאומני והפופוליסטי שלו מצא אוזן קשבת בקרב שכבות השיעים שנותרו חסרות כול כאשר הלכו והידרדרו התנאים, והתעוזה

שלו הלכה וגברה. בחודש אוקטובר 2003 ביצעה המיליציה המתחזקת שלו – צבא המהדי – מארב לסיור אמריקאי והשתלטה על אתר שנבנה עבור המועצה האזורית שפעלה בתמיכת האמריקאיים בסדר סיטי.²⁰ באוגוסט 2004 הוא זכה ליוקרה בקרב העיראקים והרשים את האיראנים בעמידתו הנחרצת נגד מלוא עצמת כוח המחץ של צבא ארצות הברית שהיה מיועד להתמקד בעיר נג'ף.²¹ את אחיזתו בערים נג'ף וכופה הוא איבד בהסדר הפסקת האש המתוחכם שהשיג יריבו האיטולה סיסטני, אך לקראת שנת 2005 הוא היה אהוד וחזק מבחינה פוליטית יותר מאי-פעם. את דיוקנו היה אפשר למצוא בעיירות ברחבי עיראק, מרכיבים במיליציה שלו נהנו מהדרכה ומאספקה של איראן, והוא למד כיצד לנוע באופן גלוי בין מוסדות הממשל העיראקי, ובתוך כך לגנות את כישלונותיו.²² ציון במיוחד כי הרשויות האמריקאיות ויתרו על כמה הזדמנויות לחסל אותו בשנת 2004 מחשש שמא יצית הדבר התקוממות רחבת ממדים מצד השיעים.

בו בזמן, תמיכתה העקבית של ארצות הברית במועצה העליונה למהפכה האסלאמית בעיראק (SCIRI), במפלגות הדעווה, ובמפלגות שיעיות "מתונות" אחרות כמו בכורדים על חשבון הגוש של אל-סדר הלכה ומיסדה את השבר בין תומכיו של אל-סדר ובין יתר חברי הקהילה השיעית. כאשר פנתה ארצות הברית ל"מתונים" – משלא עמדה לה אפשרות אחרת – היא הענישה למעשה את מועצת SCIRI על השתלטותה על משרד הפנים של עיראק בשנת 2005 בעקבות הבחירות שנערכו בחודש ינואר של שנה זו.²³ העובדה כי מועצה זו ויתרה על המונח "מהפכה" כחלק משמה, וכך הייתה למועצה האסלאמית העליונה של עיראק (ISCI, להלן – המועצה), ובתוך כך אימצה גם שם חדש לאגף הביטחון שלה (ארגון שהיה מצוי בעימות קשה עם צבא המהדי של אל-סדר), הוא ארגון באדר, לא שינתה את העובדה כי מיליציה זו הייתה למרכיב המבוצר היטב במנגנון הביטחון הרשמי של עיראק.²⁴ על אף זאת, שיתפו תומכיה של המועצה ואלה של אל-סדר פעולה בשתיקה בתקופה שבין 2005 לסוף שנת 2007 במלחמתם העדתית נגד הסונים. מן הרגע שהופעלה האסטרטגיה החדשה של ארצות הברית לדיכוי המתקוממים הסונים, התפתח מאבק כוח בין תומכיו של אל-סדר ובין הגוש של המועצה בממשלה, ותהליך זה הלך והסלים.²⁵ המועצה השתמשה שימוש נבון בהשפעתה בקרב הממשלה, כדי לעצב את צעדיה של ארצות הברית נגד צבא המהדי בעת מהלך ה"תגבור",²⁶ ובתוך כך זיהה אל-סדר את רצינות האיום, והורה לארגונו להימנע מעימות עם הקואליציה.

עם זאת, האלימות נגד אויביו בממשלה לא פסקה. באוגוסט 2007 התעמתו כוחותיו של אל-סדר בשומרים של באדר בכרבלה, ותומכיו אל-סדר צולמו יורים לכיוון מקדש חוסיין והורגים מתפללים. ראש הממשלה נורי אל-מאליכי (המנהיג של דעווה) – בעודו מעודד מן הזעם שהתפשט בציבור – טס לעיר נג'ף ועצר

לעיני כול את מנהיג צבא המהדי. אל-סדר, שהרגיש כי המועצה עלולה לשכנע את הממשלה לרתום את מלוא הכוחות האמריקאיים נגדו, הכריז על הפסקת אש חד-צדדית של שישה חודשים, והסיג את הפלג שלו מן הקואליציה המושלת של השיעים.²⁷ ממשלתו של אל-מאליכי הייתה מעודדת מן ההצלחות שנרשמו קודם לכן נגד התקוממות הסונים, והחלה במבצע מהיר שלא תוכנן כראוי בעיר בצרה נגד צבא המהדי, באביב של 2008. ממש לפני כשלו, ההתקפה הצליחה רק לאחר שגויסו לעזרתה אלפי כוחות תומכים וסיוע אווירי מצד ארצות הברית.²⁸ הלחימה בבצרה העמידה באור הנכון את כוחו של הארגון של אל-סדר, את עוינותו המתמשכת נגד ממשלת עיראק ואת השפעתה של איראן – שמילאה תפקיד בהשגת הפסקת האש בשנת 2008. לחימה זו לימדה את אל-סדר כי ההתמודדות עם אויביו, כאשר אלה מחזיקים באמתחתם את התמיכה של הכוחות הלוחמים האמריקאיים (גם אם זו מהוססת),²⁹ היא חסרת סיכוי.

הוא קרא מאז להפיכתו של צבא המהדי לתנועה חברתית, ופקד על נאמניו לנהוג באיפוק כאשר הם מטפלים במטרות שאינן "כוחות הכיבוש".³⁰ מומחים מציינים כי המגמה החדשה מעידה כי אנשי תנועת אל-סדר מפולגים יותר, חלשים יותר ורלוונטיים פחות.³¹ עם זאת, ניתוח מעין זה מתעלם מן ההתמרמרות המתמשכת של מעמד השיעים, הנתון בדיכוי, שהוביל מלכתחילה להולדתה של תנועתו של אל-סדר, והוא ממעיט מיכולתה של איראן להשיב את אל-סדר לחיים אם זו תבחר לעשות כן. אין זה אלא סביר כי אנשי אל-סדר פשוט ממתינים לשעת כושר כדי לצאת אלי קרב ביום שבו לא יהיו עוד הכוחות הלוחמים האמריקאיים נוכחים בשטח.

השאלה הכורדית

גם כאן, מבלי שיטה סדורה, התנהלה ארצות הברית – שלא במודע – במסלול חתחתים מסוכן עם הכורדים, הערבים, הטורקים והאיראנים בסוגיה של כורדיסטן האוטונומית. היא נהגה כך על ידי דחייתו המתמשכת של הטיפול בסכסוך הבעייתי בעניין מחוזות כירכוכ וחאנקין, העשירים בנפט, למועד מאוחר יותר.

מאז 2003 עודדה עצמתה של הקואליציה בראשותה של ארצות הברית את הכורדים להיות אופורטוניסטים, ובו בזמן מנעה מהם – אם כי בעדינות – חריגה מגבולותיהם. התמיכה המוקדמת סייעה לכוחות כורדיים להתקדם בתחושת ביטחון בעקבותיהם של הכוחות האמריקאיים לעבר מה שנחשב כיום לשטחי כורדיסטאן הנתונים במחלוקת.³² זמן קצר לאחר מכן החלו הכורדים במסע שמטרתו לבסס שליטה קבועה על האזור. הם החלו בסוג של תכנית לחץ אתנית שנועדה להפוך על פיהן את המגמות הדמוגרפיות האנטי-כורדיות באזור, שנכפו בזמנו על ידי סדאם חוסיין.³³ הם ארגנו את אנשיהם לקראת הבחירות שעמדו

בפתח, והקדישו מחשבה להשגת מטרותיהם הטריטוריאליות בחוקה החדשה של עיראק, מסמך הנושא עמו את סימני השפעת האופורטוניזם הכורדי.³⁴ סעיפי "השטח הנתון במחלוקת" בחוקה החדשה נוסחו על ידי נציגים כורדים כדי להבטיח כי כירכוכ העשירה בנפט, כמו האזורים הסמוכים לחבל ארץ זה, שהם 13 אחוזים מעתודות הנפט הידועות של עיראק, יהיו נתונים בבוא העת להשפעת הכורדים.³⁵ אילו התנהל התהליך לפתרונה של סוגיית האזורים הנתונים במחלוקת כפי שנוסחו הדברים בחוקה על ידי הכורדים, היו אלה קרוב לוודאי משיגים כבר את כל מה ששאפו אליו בשנת 2003.³⁶ אבל המנהיגים הכורדים נזהרו שלא להגדיש את הסאה, והם לא לחצו להכללת המידית של חבל כירכוכ באזור האוטונומי. הם לא נהגו בגסות מוגזמת בניהול מערכת ה"לחץ האתני" שלהם.

הם לא ניסו לאתגר את מדיניותה של ארצות הברית באופן יזום על ידי כך שקראו לכינונה של עצמאות, והם הסתפקו באיום בשימוש בכוח רק כאשר היו האינטרסים החיוניים שלהם נתונים בסכנה.³⁷ לסיכום, הם רשמו לפנייה את הסימנים המרומזים ששלחה להם ארצות הברית זה מכבר, אשר מהותם הייתה האזהרה שלא ללחוץ יתר על המידה. בשנת 2007 הם קיבלו, תוך הסתייגות, את ההסכם לחלוקת כוחות עם שיח'ים מקומיים בכירכוכ, שהושג בתיווך ארצות הברית ותיגמל מנהיגים של "ההתעוררות הסוניית". לקראת סוף שנת 2007 נתנה ארצות הברית את הסכמתה המשתמעת לפעילות הטורקים נגד מורדים בצפונה של עיראק כאשר סירבו הרשויות הכורדיות לנקוט צעדים, ובתוך כך היא אותתה שתמיכתה תלויה במידת נאמנותם של הכורדים לסדר היום של ארצות הברית. אפילו כאשר פנתה זו לארגון האומות המאוחדות כדי שייצע בפתרון סוגיות השטחים וזכויות הנפט הנתונות במחלוקת, נדם קולן של מחאות הכורדים.³⁸ זאת משום שהכורדים הבינו כי הם נהנו מהעלאת קרנם בעקבות רצונה הטוב של הקואליציה בהנהגתה של ארצות הברית מצד אחד, והוגבלו על ידה מעצם היותה השחקן הראשי בזירה העיראקית, מצד אחר. באופן דומה, מאמינה ממשלת עיראק (וכך גם טורקיה ואיראן) כי ארצות הברית תשתמש בעצמתה כדי להגן על אינטרסים מסוימים של כורדיסטן כל אימת שיעמוד לה כוחה לעשות כן.³⁹ מאזן סופי זה עשה לאפשרית את דחייתה של סוגיית כירכוכ, גם אם אין בכך מן התבונה.

עם זאת, האירועים האחרונים, יש בהם כדי להדגים את הסכנה הפוטנציאלית של הסכסוך. מאז תחילת 2003 כוחות פשמרגה שולטים על מחוז חנאקין – בתחילה בשמה של הקואליציה, ולאחר מכן בהסכמה שבשתיקה של ממשלת עיראק. באמצע חודש אוגוסט 2008 נכנסו יחידות צבא עיראקיות לכפרים במחוז מבלי שעדכנו את הפשמרגה בעוד מועד על כוונותיהן. הן נשאו עמן דרישה מאת

ראש הממשלה אל-מאליכי לכוחות הכורדיים לסגת מעמדותיהם בתוך 24 שעות. מפקד הפשמרגה סירב, והדבר הוביל לקיפאון רווי מתח.

לבסוף הושג הסכם בין הממשל האזורי הכורדי לרשויות בבגדאד, וזה הותיר את הפשמרגה בשליטתו על העיר חנאקין ואת כוחות הממשל המרכזי בשליטה על כמה עיירות נוספות במחוז.⁴⁰ למרות ההסכם, חדרו הכוחות העיראקיים לעיר חנאקין בהמשכו של חודש אוגוסט, ובאמתחתם אזהרה מטעמה של ממשלת עיראק, שציינה, כי נגד כל כוח צבאי כורדי שיוצב מחוץ לגבולותיה הרשמיים של כורדיסטן יינקטו הליכים משפטיים.⁴¹

הסכם אחר שהושג בעקבות משא ומתן שנוהל בלחצה של הקואליציה, התיר את הקיפאון, אך אי-נכונותה של ארצות הברית לערב את כוחותיה בתהליך סימנה, הן לכורדים והן לממשל העיראקי, כי ארצות הברית תשחק באופן גובר והולך את תפקיד המשקיף מן הצד.

אף שחנאקין מבחינתם של הכורדים היא סוגיה שולית יותר מזו של הסכסוך על מחוז כירכוכ,⁴² האדישות של ארצות הברית, כפי שזו התבטאה בסוגיית חנאקין, החלישה באחת את עמדתם הכוללת של הכורדים ועודדה את ממשלתו של אל-מאליכי להשתמש שימוש תקיף יותר ביחידות צבא עיראק נגד הכוחות הכורדים. לסיכום, התנודה שחלה בעמדתה של ארצות הברית הביאה לחוסר יציבות בסטטוס של הקונפליקט. שני הצדדים עצבניים כעת יותר מכיוון שפחתה הוודאות כי ארצות הברית תתערב כדי למנוע מן הצד האחר לנצל יתרון כלשהו שייקרה בדרכו. מאחר שכל הסדר מקיף שיושג בין הערבים לכורדים, בתיווכן של האומות המאוחדות, יחייב את נוכחותו של כוח צבאי רב-עצמה ליישומו, בידיעה שכוח אמריקאי ייסוג מעיראק באופן מלא עד 2011, מקטין את הסיכוי לפיתרון לא אליים של הסכסוך. בהתאם לכך הפשמרגה וה-ISF ממשיכים להתכונן לסכסוך שבוא יבוא.⁴³ השלום המתוח השורר כעת בין הערבים והכורדים מתקיים רק משום נוכחותו של כוח אמריקאי רב עוצמה וחוסר הביטחון של כל אחד מהצדדים באשר לאופן שבו יופעל הכוח האמריקאי וכיצד התערבותו תשפיע על כל אחד מהצדדים.

סיכום

קשה להתעלם מן המתאם הקיים בין היציבות השבירה בעיראק ובין נוכחותם של הכוחות הלוחמים האמריקאיים, גם אם יהיה זה נכון לציין כי הכוחות האמריקאיים אינם שולטים במדינה. אף שלבטח יש מי שמגנה רעיון מעין זה כ"מזרחי", נראה כי התרומה המתמשכת של ההתקוממות ושל הצעדים הנגדיים שנקטה ארצות הברית משנת 2007 עד אמצע 2008 טמונה בהפניית תשומת ליבם של כל השחקנים בזירה העיראקית לכך, שכוחה של ארצות הברית אדיר ממדים כאשר בבסיסו

עומדת תכנית שיטתית וסדורה. לכן היריבים בכל אחד מצדי המתרס, הסונים נגד השיעים, השיעים על פלגיהם השונים והערבים נגד הכורדים, חישוב ומצאו מאז כי התועלת הפרוטנציאלית שאפשר להפיק מניהולו של סכסוך פתוח אינה שוות ערך לחשיפת נכסיהם לכוחו ההרסני של צבא ארצות הברית. שלום מתוח ושבירי שכזה יכול להיחשב אך בקושי לניצחון. אפילו כך, הדם שנשפך והממון שהושקע ב־2007 ו־2008 כדי לדכא את המרידה הסונית קנה לארצות הברית מעט מרחב וזמן שחייב להיות מנוצל כדי לשכנע את ממשלת עיראק להתמודד עם הבעיה המרכזית והיא שאלת הנפט.

החשש ביחס לשליטה בעתודות הנפט המוכחות של עיראק הוא הבסיס למחלוקת הנפיצה יותר מכל המחלוקות בעיראק. בהתייחסות מדויקת להתמרמרות הסונים בעיראק ביחס לחלוקת רווחי המדינה ממאגרי הנפט שלה, השיעים והכורדים בני המעמדות הנמוכים בעיראק לא יחסכו במאמצים כדי לחבל בחלומות הסונים על השתלטות על הממשלה בכוח, להפחית מסוד הקסם של המסר הלאומי־פופוליסטי של מוקטדה אל־סדר, ולהפיץ את התביעה הבלתי מתפשרת של הכורדים על כירכוכ. במילים אחרות, נפט היה המפתח לעבר הקרוב של עיראק, הוא המפתח להווה של עיראק, והוא יהיה המפתח לעתיד הקרוב של עיראק – אם יהיה כזה. ואולם, למרבה הזעזוע, מאז אוקטובר 2008⁴⁴ לא נרשמה שום התקדמות ביחס לחוק הנפט של עיראק, מה שמדגיש את העדיפות הנמוכה הניתנת לפתרון הסוגיה.

אין הכוונה לומר כי קיים מימד אחד בלבד לבעייתיות של עיראק, או שפתרון שאלת הנפט יוביל לעיראק שוחרת שלום ובת קיימא. תחת זאת, ברצוני לטעון כי סוגיית הנפט קשורה בקשר הדוק ביותר לקיומה העתידי של עיראק, ולכן היא חייבת לעמוד בעדיפות עליונה ובמוקד תשומת הלב של כל מנגנוני השלטון הלאומיים של ארצות הברית. זוהי הנקודה שבה התפקיד הנוסף שהכוח האמריקאי ממלא בעיראק בא לביטוי. כוח זה אמון לא רק על שמירת שלום מתוח, הוא גם נועד להעניק מעמד ואמינות לנציגי ארצות הברית הסמוכים לשולחן המשא ומתן. ערעור על יכולתם בטרם נחתם הסכם כלשהו לטווח ארוך בסוגייה האחת החיונית כל כך לעתידה של עיראק מחליש את יכולתה של ארצות הברית להוביל את הצדדים השונים לפשרה ומזמין חזרה לקנאות הכיתתית של 2006 ו־2007.

הערות

1 Anthony H. Cordesman, "Iraq: Hold and Build, or Lose", *The Washington Post*, 12 May 2009.

2 לפרטים על אודות התפתחותה של ההתקוממות ומגוון מרכיביה בדרגים השונים ראו: Ahmed Hashim, *Insurgency and Counter-Insurgency in Iraq* (Ithaca: Cornell University Press, 2006), pp. 8–24. Hashim – להלן

- Richard Lowry, "Re-Liberators", *National Review*, 60:4 (March 10, 2008), pp. 34. 3
- ארגון אל קאעדה בעיראק חזה מדינה מוסלמית עם מאפיינים של הטליבאן, ואולם כמה 4
- מן הבעת'יסטים הסונים, הלאומנים, הפלגים השבטיים וכמה מחכמי האסלאם העריכו, 5
- כי חזון זה של אל קאעדה קיצוני מדי ובלתי מתיישב עם האינטרסים שלהם. ראו: Steve Simon, "The Price of the Surge", *Foreign Affairs*, 87:3 (May-June 2008), p. 59. 6
- מן ההתחלה החלה תנועת אל קאעדה בעיראק להפקיע לעצמה מקורות הכנסה סוניים 7
- בלעדיים, כגון פעילות שוד בדרכים והברחות של סמים וכלי נשק. בעייתיים באותה 8
- המידה היו מאמציה של אל קאעדה להיטמע בחברה על ידי אילוצן של משפחות 9
- מכובדות להשיא את בנותיהן ללוחמים זרים כדי לקבל לידיה את סמכותם של שיח'ים 10
- סונים מקומיים. ראו: Dave Kilcullen, "Anatomy of a Tribal Revolt", *SmallWarsJournal.com* (29 August 2007), <http://smallwarsjournal.com/blog/2007/08/anatomy-of-a-tribal-revolt/> 11
- Steven Biddle, "stabilizing Iraq from the Bottom Up," ועדת הסנאט לענייני חוץ (2 באפריל 2008): 12
- Greg Bruno, "Finding a Place for the 'Sons of Iraq,'" Council on Foreign Relations, 13
- Backgrounder (9 Jan 2009), <http://www.cfr.org/publication/16088/> 14
- Bing West, *The Strongest Tribe*, (New York: Random House, 2008) 364-366. 15
- West. 16
- David Kilcullen, "Counter Insurgency in Iraq: Theory and Practice in 2007" 17
- SmallWarsJournal.com* 18
- Briefing from 26 September 2007, slide # 75 <http://smallwarsjournal.com/documents/kilcullencoinbrief26sep07.ppt>
- Bill Rogio, "Letters from al Qaeda Leaders show Iraqi Efforts in Disarray", *The Long War Journal* (11 Sept 2008), 19
- http://www.longwarjournal.org/2008/09/letters_from_al_qaeda.php 20
- Mark Kukis, "Turning Iraq's Tribes against Al-Qaeda," *Time.com*, 26 December 2006, <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1572796,00.html> 21
- See also Greg Bruno, "Finding a Place for the 'Sons of Iraq'", <http://www.cfr.org/publication/16088/> 22
- Catherine Dale, "Operation Iraqi Freedom: Strategies, Approaches, Results and 23
- Issues for Congress", Congressional Research Service, (15 Dec 2008), pp. 108. 24
- Dale. <http://www.crs.gov/RL34387> להלן- 25
- "Gulf Region Division, U.S. Army Corps of Engineers Cumulative Reconstruction 26
- Snapshot", Cumulative Data Report, (January 2009). 27
- http://www.grd.usace.army.mil/news/factsheets/docs/December_2008.pdf 28
- Dale, pp. 111. 29
- "Measuring Stability and Security in Iraq", Department of Defense Report to 30
- Congress (March 2009), pp. 1-6. 31
- Philip S. Khoury and Joseph Kostiner, *Tribes and State Formation in the Middle 32*
- East (New York: I.B. Tauris & Co, 1991), pp. 8-11. 33
- Patrick Cockburn, *Muqtada al Sadr and the Fall of Iraq* (London: Faber & Faber 34
- Limited, 2008) pp. 248. להלן - Cockburn. 35
- בשנות ה-20 הבריטים ארגנו בחירות שהוחרמו על ידי השיעים. הבחירות העניקו 36

- לגיטימציה לשלטון אנגליה בעיראק ודחקו את השיעים אל השוליים בעוד הסונים מוצבים בעמדות שליטה מרכזיות. ראה: חאשים, עמ' 245 – 246.
- Hashim pp. 240. 19
- Hashim pp. 256. 20
- Marisa Cochrane, "The Fragmentation of the Sadrist Movement", Iraq Report #12, 21
www.understandingwar.org (January 2009), pp. 14. The Institute for the Study of War,
- Hashim pp. 259. 22
- "Shiite Politics in Iraq: The Role of the Supreme Council", International Crisis 23
Group, Middle East Report, No. 70, (15 Nov 2008), pp. 22. <http://www.crisisgroup.org>.
- ICG Report #70 – להלן. 23
- ICG Report #70, pp. 13. 24
- Anthony Cordesman and Jose Ramos, "Sadr and the Mahdi Army: Evolution, 25
Capabilities and a New Direction", Center for Strategic and International Studies (4
Cockburn pp. 244. Cordesman and Ramos – להלן August 2008), pp. 8;
- ICG Report #70, pp. 20. 26
- West pp. 319. 27
- Cordesman and Ramos pp. 19. 28
- .West pp. 351–355 29
- Cordesman and Ramos pp. 24. 30
- Cochrane pp. 37–44. 31
- "Oil for Soil: Toward a Grand Bargain on Iraq and the Kurds", International Crisis 32
Group, Middle East Report No. 80 (28 Oct 2008), pp. 1–7. <http://www.crisisgroup.org>.
- ICG Report #80 – להלן. 32
- "Claims in Conflict: Reversing Ethnic Cleansing in Northern Iraq", Human Rights 33
Watch, 2004, at <http://hrw.org/reports/2004/iraq0804/iraq0804.pdf>
- Kenneth Katzman, "The Kurds in Post-Saddam Iraq", Congressional Research 34
Service Report for Congress, (25 September 2008), pp. 3–5.
- ICG Report # 80, pp. i. 35
- "Iraq in the Obama Administration", U.S. Institute for Peace (Dec 2008), pp. 12. 36
www.usip.org
- Hashim pp. 226. 37
- ICG Report #80, pp. 9. 38
- Hashim pp. 229. 39
- Claire Russo, "The Maliki Government Confronts Diyala Province", Institute for the 40
Study of War, Backgrounder #34 (24 Sep 2008). <http://www.understandingwar.org/>
- "PM al-Maliki will Punish Peshmerga Deployed outside Kurdish Enclave", *Aswat* 41
al-Iraq, (24 September 2008).
- Hashim pp. 222. 42
- "Iraq and the Kurds: Trouble Along the Trigger Line," International Crisis Group, 43
Middle East Report No. 88, (8 Jul 2009) pp. 1–7. <http://www.crisisgroup.org>
- "Iraq Status Report," U.S. Department of State, (1 July 2009). <http://www.state.gov/p/nea/rls/rpt/c28011.htm> 44